

TER INLEIDING

Regelmatig ontmoeten uw bestuursleden mensen, die vragen stellen over wat 'Boerderij & Erf' nu precies doet. Laatst vroeg iemand mij: "Wat willen jullie dan? Een soort indianenreservaat? Of een openluchtmuseum?"

Boerderij & Erf A-V wil geen van beide. Overigens zijn beide 'voorbeelden' niet van toepassing. Een indianenreservaat is er voor de indianen en niet voor hun wigwams. En in een openluchtmuseum worden allerlei gebouwen vanuit een relatief groot gebied op één plaats bij elkaar verzameld. Er is dus sprake van verplaatsing. Ook dat willen wij niet. Wij willen niets anders dan bewaren wat er nog is aan waardevolle bebouwing en dit een passende bestemming geven. Revitaliseren, zou je het kunnen noemen.

In landen als Oostenrijk en Zwitserland is het heel normaal dat je de oude boerderij laat staan en in de directe nabijheid een nieuwe boerderij bouwt. Die oude boerderij krijgt dan de functie van schuur. Zo gebeurde dat hier vroeger in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden ook.

Maar in tegenstelling tot de genoemde alpenlanden, hebben wij in ons gebied te maken met randstedelijke bedreiging. Als de welvaart toeneemt, is er veelal ook sprake van armoede. Aan de ene kant komt er iets nieuws, iets beters. Aan de andere kant raak je ook wat ouds en vertrouwds kwijt. Iets dat eeuwenlang de welvaart heeft uitgestraald verdwijnt voor iets anders, waarvan we helemaal nog niet weten hoe lang het stand houdt. En veel van de oude boerderijen houden al eeuwen stand.

En dat willen wij graag zo houden. Weliswaar zoeken we naar nieuwe bestemmingen voor de oude boerderijen, zodat ze functioneel blijven. Alleen dan is een goede toekomst gewaarborgd.

Dick de Jong (eindredactie)

STELLINGEN

Op de ledenvergadering zijn een aantal stellingen geponeerd om discussie uit te lokken. U vindt ze ook hier om ook u aan het denken te zetten.

- In de huidige maatschappij wordt NATUUR verafgoed en CULTUUR, als het bebouwen van de aarde, ondergewaardeerd.
- Van het totale landschappelijk erfgoed worden m.n. de NIET MONUMENTALE BOERDERIJEN EN HUN ERVEN het meest bedreigd. Zij hebben de hoogste prioriteit voor bescherming.
- Het beschermen van een INDIVIDUEEL MONUMENT is een magere doelstelling. Het gaat om het monument en zijn omgeving.
- Voor B & E gaat het dus om de BOERDERIJ, OP HET ERF, IN HET LANDSCHAP!
- De aanwijzing tot BESCHERMD DORPSGEZICHT is eervol voor de bewoners, maar het verplicht de overheid tot financiële compensatie.
- ZWARTE SCHUREN zijn voor een groot deel verdwenen. Voor de nog resterende schuren moet de alarmklok geluid worden.
- HOGE HEGGEN EN OPGAANDE HEESTERS, die de boerderij aan het zicht onttrekken
 - a) verbergen de pracht van de boerderij;
 - b) zijn een misplaatste vorm van privacy bescherming;
 - c) zijn in strijd met het karakter van de streek.

- HARDHOUTEN en BETONNEN BESCHOEIINGEN zijn ontsierend en onnodig duur.
- GAMMA HEKWERKEN zijn doelmatig, maar voor het boerenerf zijn vele betere oplossingen.
- FRUITBOMEN zijn een sieraad voor het erf, maar dan wel HOOGSTAMMEN.
- Houd uw ERF GOED op orde, ons ERFGOED is het waard.

PUBLICITEIT

Historische houtconstructies in Nederland.

De Stichting Historisch Boerderij Onderzoek (SHBO) heeft een standaardwerk uitgegeven over de houtconstructies, die in historische boerderijen zijn toegepast. De titel is: 'Historische houtconstructies in Nederland'. De auteur is G. Berends. Het boek bevat een schat aan informatie over houtconstructies, de samenstellende elementen en houtverbindingen. Het boek kost 34 euro en kan besteld worden bij de SHBO, tel. 026-3576222, e-mail: shbo@wxs.nl.

JAAR VAN DE BOERDERIJ

Het is inmiddels al bij iedereen bekend. 2003 wordt het JAAR VAN DE BOERDERIJ. Natuurlijk gaan wij daarop inspelen en wel –als het allemaal lukt- met de volgende activiteiten:

- Verkiezing mooiste boerderij van de streek.
- Uitgifte boerenerven- en tuinen publicatie.
- Tentoonstelling in Museum De Koperen Knop en in De Schaapskooi.
- Uitgeven boek over de ontwikkeling van de boerencultuur in de streek.
- Symposium.

Daarnaast zullen de nieuwsbrieven in het teken van het thema staan, wordt er op Open Monumentendag nog meer aandacht aan het onderwerp besteed en zullen er extra artikelen worden samengesteld voor de media.

VAN HET BESTUUR

De afgelopen maanden heeft het bestuur zich beziggehouden met tal van zaken. Hier volgt een greep uit de tijdens de vergaderingen van het stichtingsbestuur behandelde onderwerpen:

1. De oprichting van een Stichting Boerderijherstel, die zich gaat bezighouden met de aankoop van bedreigde panden, de restauratie en de verkoop ervan.
2. Bespreken van de projecten van de Werkgroep Advies en Voorlichting.
3. De ontwikkeling van een website.
4. Voorbereiding vaststelling tarieven voor dienstverlening aan derden.
5. Herdruk en actualisatie van de folder.
6. Ontwikkeling van een raamcontract, te gebruiken bij het uitwisselen van beeldmateriaal met historische verenigingen e.d.
7. PR-activiteiten.

8. De onder handen zijnde projecten.
9. De financiële stand van zaken.

KOEIEN WEER TUSSEN DE STOKKEN?

Wie van de generatie 50+ is, kent het beeld van de koeien op de grupstal. Aangebonden aan de stokken. In alle landen van Noord Europa en Noord Amerika was dit de algemeen gangbare methode om de koeien zo te huisvesten. In alle streken waar een koude winter is, waardoor de koeien gedurende een deel van het jaar op stal moeten staan omdat het buiten te koud is en er geen gras groeit om te eten.

Gedurende eeuwen heeft dit systeem bestaan. Kijk eens naar schilderijen uit de zestiende t/m de negentiende eeuw, die een beeld geven van het boerenleven. Altijd staan de afgebeelde koeien in stallen tussen de stokken. Historisch gezien hebben vele generaties veeboeren zo hun koeien in de winterperiode gehouden. In historische steekromans, die betrekking hebben op het platteland, komt deze stal in vele toonaarden aan de orde. Ze scheppen het beeld -en ik noem maar enkele trefwoorden- van warmte, veiligheid, geborgenheid, rust, vertrouwdheid, e.d.

Niet alleen de boer maar ook de gezinsleden leefden mee met het wel en wee van de dieren. Niet voor niets is de koe ook een huisdier. De zorg voor de koeien was ingebed in het gezinsleven. De koeien hadden vaak ook namen die iets over de dieren vertelden, zoals 'de zwartkop', 'de vale', 'de driespeen', 'de springerd', 'de zuiger' etc. Het handmelken, tot aan de Tweede Wereldoorlog nog algemeen gebruikelijk, betekende tweemaal per dag een nauw contact met de dieren. Het aantal koeien dat een melker molk was beperkt tot 6 á 8 dieren, waardoor er sprake was van een 'persoonlijk contact'. Alle dieren kregen vrijwel individueel hun hooi, water en koeken.

Boven de koeien hingen de bordjes met de naam, de geboortedatum, datum van afkalven en de productie. De sfeer en de geur brengen bij mij herinneringen boven over hoe het was. Hoe is het mogelijk dat in luttele jaren deze wijze van houden van koeien is verdwenen en plaats heeft gemaakt voor de ligboxenstal, een stal, waar bij de koe zelf het voer ophaalt de melk bij de boer komt brengen en de mest direct in de mestkelder terecht komt.

Radicaal anders dan de standenstal waar het voer bij iedere koe gebracht moet worden de melk moet worden opgehaald en de mest naar de mestopslag moet worden gebracht.

Het aantal koeien per man is hierdoor gestegen van ongeveer 8 tot circa 60. De bedrijfsgrootte is sterk toegenomen en het aantal bedrijven naar rato gedaald. De band tussen mens en dier is hierdoor sterk afgenomen. Er is een grote mate van verzakelijking opgetreden.

De belangrijkste ontwikkelingen die hiertoe hebben bijgedragen kunnen in enkele trefwoorden weergegeven worden:

- De ontwikkeling van de melkmachine en de doorloopmelkstal, met de laatste jaren de melkrobot.
- De ruwvoederwinning, waarbij de hooiwinning vrijwel volledig vervangen is door de winning van voordroogkuil. Dit laatste is mogelijk geworden door de toepassing van inkuilplastic, waarbij licht gedroogd nog vochtbevattend gras geconserveerd kan worden door het luchtdicht af te sluiten onder plastic, hetzij in een kuil of in rollen of pakken. De veel ruimte vragende hooiberging is overbodig geworden.
- De zeer sterk toegenomen mechanisatie en automatisering.

Voor de boerderijbouw hebben deze ontwikkelingen zeer grote consequenties. In enkele tientallen jaren (1960 tot 1980) zijn de bestaande staltypen en dus ook de boerderijvormen buiten gebruik geraakt. Wat eeuwen bestaan heeft, is in enkele jaren overbodig geworden. We kunnen hier spreken van een cultuurgoed dat achter de horizon dreigt te verdwijnen. Boerderij & Erf is mede hiervoor opgericht om dit cultuurgoed voor het nageslacht te bewaren. Maar we moeten ons bewust zijn dat het bewaren als regel alleen het uiterlijk

voorkomen van deze boerderijen betreft. Het uiterlijk vertelt iets van hoe het binnen geweest is en hoe het boerenleven er zich voltrok. Maar veel daarvan moet aan de fantasie van de toeschouwer overgelaten worden. Het geeft het raamwerk waarin veel zelf ingevuld moet worden. De komende generatie hebben geen notie meer hoe hun voorouders het boerenberoep hebben uitgeoefend en welke logische bouwvormen daar vanzelfsprekend bij hoorden.

We kunnen nog naar het openluchtmuseum gaan maar daar ontbreekt veelal de levende have.

En het is niet in onze eigen streek.

Het bovenstaande kwam in een bestuursvergadering van B & E aan de orde. Maar het was in de rondvraag. Dus geen ruimte om het uit te diepen. Toch heeft het mij aan het denken gezet. Waar kan de jongere generatie en de generaties na ons dit nog zien? Op dit moment zijn er in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden nog enkele boerderijen waar de koeien op een standenstal gehouden worden. Maar het aantal kan waarschijnlijk op de vingers van beide handen geteld worden. Nog wel maar hoe lang nog? Vijf, misschien tien jaar? Maar dan is het ook voorbij.

Kunnen we dit opvangen? Kunnen we nog één of enkele boerderijen behouden waar we in de toekomst nog kunnen bekijken hoe onze voorouders koeien hielden?

Alleen als we er in zouden slagen een boer bereid te vinden om zijn bedrijfsvoering met een standenstal voort te zetten met alle daarbij behorende bedrijfsonderdelen, zoals:

- Een melkveestapel, dus geen vleesvee, bij voorkeur bestaande uit in het verleden in onze streek algemeen gangbare kleurslagen, naast zwartbonten ook roodbonten, wittrikken, blaarkoppen, lakenvelders en grimmels.
- Handmelken. Lijkt me moeilijk. Zou eventueel beperkt kunnen worden tot handmelkdemonstraties.
- Zuivelbereiding, zowel kaas als boter.
- Hooiwinning.
- Paardentractie met de daarbij passende werktuigen.
- Enkele zeugen en mestvarkens.
- Een toom kippen bij voorkeur bestaande uit oud-hollandse rassen.

Is dit fantasie of realiseerbare werkelijkheid? Zowel qua investering als exploitatie zijn er natuurlijk aanzienlijke problemen. Er moet een boerderij beschikbaar zijn die of gekocht of gehuurd moet worden. Zijn er bij de bestaande ondernemers met een traditionele stal soms mensen die hier in willen stappen? Zo niet dan zal er indien er wel een bedrijf beschikbaar is een boer aangetrokken moeten worden. Men kan niet verlangen dat hij dit voor eigen rekening doet omdat deze traditionele bedrijfsvoering tot een aanzienlijke inkomstenderving leidt. Dat betekent of inkomenssteun of aanstelling voor een vast inkomen.

Hetzij links of rechtsom in alle gevallen zal er jaarlijks een aanzienlijk exploitatie tekort zijn, waarvoor dekking moet komen.

Zijn er mogelijk combinatiemogelijkheden te bedenken, b.v. met het streekcentrum?

Biedt inbedding in een natuurterrein mogelijkheden, b.v. in samenwerking met Zuid-Hollands Landschap? Is er met één van de bedrijven die in het kader van agrotourisme van de Hânaker een rol speelt een deal te maken? Wie ziet er mogelijkheden? Laat hij/zij zich melden.

Kunnen we de bal die in de rondvraag van onze bestuursvergadering op het veld gelegd werd verder spelen? Het laat mij in ieder geval nog niet los.

UIT DE PRAKTIJK VAN DE WERKGROEP ADVIES EN VOORLICHTING

Boerderij en Erf heeft een werkgroep 'Advies en Voorlichting', waar boerderijeigenaars terecht kunnen met vragen over restauratie, onderhoud en subsidies. Voor een beperkt aantal uren is deze dienstverlening gratis voor leden. Eén van de meest gestelde vragen aan de werkgroep is: kan ik subsidie krijgen voor mijn rieten dak? Die vraag is niet eenvoudig te beantwoorden, maar het antwoord is meestal negatief.

Eigenlijk zijn er alleen subsidiemogelijkheden voor panden die staan geregistreerd als rijksmonument of gemeentelijk monument.

Wanneer een pand op de rijksmonumentenlijst staat kan de eigenaar voor het vernieuwen van het rieten dak via de gemeente rijkssubsidie aanvragen. Het subsidiepercentage is voor de eigenaar maar laag (20%), bovendien duurt het meestal één of twee jaar voordat er zekerheid is over de toezegging van de subsidie. Een andere beperking is dat de subsidie meestal alleen mogelijk is voor het hoofdgebouw. Losstaande schuren of hooibergen komen doorgaans niet voor subsidie in aanmerking.

Als aanvulling hierop kan nog worden genoemd dat voor boerderijen die op de rijksmonumentenlijst staan en die nog agrarisch worden gebruikt, er ook een fonds is voor onderhoud. Het opstoppen of overdekken (dus niet het vernieuwen) van een bestaand rieten dak kan voor 50% worden gesubsidieerd, tot een zeker maximum per jaar.

Boerderijen die als gemeentelijk monument zijn aangewezen kunnen voor rietsubsidie een beroep doen op de subsidieverordening van de gemeente. Dat verschilt uiteraard per gemeente. De gemeente Giessenlanden bijvoorbeeld, subsidieert het vernieuwen van riet op de gemeentelijke monumenten met 50%, tot een maximum van € 3400 per jaar.

Bij vrijwel alle subsidies geldt dat de eigenaar zijn rechten verspeelt, als hij met het werk is begonnen voordat hij subsidie heeft aangevraagd, of heeft overlegd met de gemeente.

Voor andere boerderijen, die geen monumentstatus hebben, zijn geen subsidiemogelijkheden, behalve in de gemeente Zederik. Zederik heeft als enige gemeente in de regio een fonds voor rieten daken, ook voor niet-monumenten.

Als u plannen hebt voor het vernieuwen van riet, overleg dit altijd en tijdig met de gemeente-ambtenaar. Hij is op de hoogte van de mogelijkheden van dat moment.

Voor niet-monumenten zijn er eigenlijk geen mogelijkheden. De provinciale subsidie is enkele jaren geleden afgeschaft, en er is nog geen vervangende regeling.

Van belang is wel de energiepremie voor energiebesparende maatregelen. Een nieuw rieten dak heeft een dikte van ca. 28 cm. Bij een dergelijke dikten werkt het dak isolerend, en daarom komt dit in aanmerking voor subsidie. Op dit moment is het subsidiebedrag € 12,50 per m². De energiepremie kan achteraf worden gedeclareerd. Voor meer informatie, kijk op www.energiepremie.nl. Ook de rietdekker kan behulpzaam zijn bij het invullen en aanvragen van het formulier.

Piet den Hertog

BOERDERIJ OP SCHAAL

Met het jaar van de boerderij in het vooruitzicht werkt Rokus van der Giessen uit Goudriaan aan een schaalmodel van een historische boerderij uit onze streek. Voor het achterhuis en het stalgedeelte staat een boerderij aan de Gijbelandsedijk model, terwijl voor het voorhuis een boerderij uit Goudriaan als voorbeeld wordt genomen.

Eerst heeft Van der Giessen van beide boerderijen een bouwkundige tekening schaal 1:25 gemaakt met alle uitwendige en inwendige details, iets wat hem als voormalig aannemer wel is toevertrouwd.

Daarna kon een begin gemaakt worden om de onderdelen vanaf deze tekening op schaal na te maken en samen te voegen.

Het is een prachtig om te zien hoe de boerderij in de goed geoutilleerde werkplaats van Van der Giessen langzamerhand gestalte krijgt. Wanneer je door de knieën zakt en door de

stalraampjes of door de uitneembare zijgevel naar binnen kijkt, is het of je in de boerderij zelf rondloopt. Aan alle details is gedacht; pen-in-gat verbindingen in de gebinten, poeren onder de gebintstijlen, en klossen onder de balken.

Op de voorzolder in de schoorsteen het spekluk, waardoor de spekken in de schoorsteen te roken werden gehangen. Als je door de schoorsteen naar beneden kijkt zie je zelfs de spekhaken hangen.

In het werkgedeelte achter de brandmuur een schouw met bedstee, een pompbak en een karnpad. Ook het voorhuis heeft een bedstee naast de schouw. De muren zijn naar oude voorbeelden in verschillende tinten gewit of geblauwseld.

Het bijzondere aan de Gijbelandse boerderij is verder de waterzolder en de losse brug om de koeien in tijden van nood op de til te krijgen. Ook die onderdelen worden nagemaakt, compleet met knieboom, extra dwarsplanken onder de koeipoten, knieboom en rijgboom, enz, enz.

Voor de ouderen onder ons roept de maquette een sfeer van herkenning op, terwijl het voor jongeren een leerzaam voorbeeld is van hoe vroeger een boerderij in elkaar zal en hoe erin werd geleefd en gewerkt.

Het is ook de bedoeling dat er koeien in komen te staan, maar het is wel moeilijk om aan goedgeijkende modellen te komen van de juiste schaal (1:25)

Wanneer je Rokus met zijn werkstuk aan de gang ziet, begrijp je dat zoiets alleen maar gemaakt kan worden door iemand met veel boerderijkennis, liefde, geduld en vakmanschap.

Afb. 1 Rokus van der Giessen bezig met de boerderijmaquette

Afb. 2 Priegelwerk bij de paardenstal en de loopbrug naar de waterzolder

Afb. 3 Een kijkje in het achterhuis met bedstee, schouw, pompbak en karnpad

T. Koorevaar (tekst en foto's)

STICHTING BOERDERIJHERSTEL.

Op 17 juli j.l. is de **Stichting Boerderijherstel Alblasserwaard-Vijfheerenlanden** opgericht. Zij wil waardevolle probleemboerderijen waarvan herbesteding en/of restauratie in de private sfeer niet mogelijk is, kopen, laten restaureren en weer een nieuwe bestemming geven en vervolgens weer verkopen.

De stichting heeft geen winstoogmerk.

Als regel kan dit alleen als er mogelijkheden voor de financiering gevonden worden.

De stichting Boerderij en Erf heeft gemeend deze commerciële zaken niet zelf ter hand te nemen maar deze onder te brengen in de afzonderlijke stichting Boerderijherstel.

Het bestuur van de Stichting bestaat uit de volgende personen.

B. Koelewijn (voorzitter), D. de Haan (penningmeester), L.A. Woudenberg, J. Brandwijk en J.A. Stam (secretaris)

De vaste adviseurs van de stichting zijn H. Lakerveld en R.W van der Toren

Op 23 september 2002 is de eerste bestuursvergadering gehouden.

Tijdens deze vergadering is uitvoerig gesproken over de manier van aanpak en de financierings- en subsidiemogelijkheden.

Alle aanwezigen hebben op zich genomen om bepaalde aspecten verder te onderzoeken zodat bij de volgende vergadering het plan van aanpak verder geconcretiseerd kan worden.

In volgende nieuwsbrieven zullen wij u op de hoogte houden van onze activiteiten.

J.A.Stam

De Hofstede

Rechtschapen is 't gelaat van Hollands trotse hoeve,
Waar zich het leven van een land in samentrekt;
Rechtschapen is de koele strengheid van haar stroeve
Beslotenheid en rust, waarvoor de dijk zich strekt,

Die iedre naadring weert en haar in de armen knelt
Met 't dreigend gebaar van wie naijverig zijn.
De stugge horren, stuurs ter venster opgesteld
Tot een vierdubb'le wacht; 't hooghartige gordijn,

Waarop het bloempatroon tot strakke afweer werd;
En, voor de ramen tot een bolwerk opgesnoeid,
't geknotte loofhout, dat den blik de weg verspert
en aan drie kanten 't licht in groene klusters bloeit:

Dit is 't eenzelvig huis, dat zich naar binnen keert,
Waar Holland werkt en bidt bij 't stromen der getijden,
Waar stram gevouwen hande' een streng geloof belijden
En een rechtzinnig volk zijn God in arbeid eert.

Truus Gerhardt

BESTUUR

VERENIGING VRIENDEN VAN B&E A-V:

A. Bassa, (voorzitter), J.A. Stam (secretaris), D.J. de Jong (penningmeester), J. Brandwijk (lid), H. de With (lid).

STICHTING B&E A-V:

P. Pellikaan (voorzitter), J.A. Stam (secretaris), D.J. de Jong (penningmeester), A. Bassa (lid) en T. Koorevaar (lid). De vergaderingen worden ook bijgewoond door de werkgroepvoorzitters (J. Bakker-van den Heerik en P.T. den Hertog) en de andere adviseurs (H.A. de Kok en S.J. Veerman). Ook de heren Brandwijk en De With (leden van de Vereniging) wonen de bestuursvergaderingen bij.

COLOFON

ISSN 1568-9190

Uitgave Boerderij & Erf Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

Eindredactie D.J. de Jong

De foto's komen van T. Koorevaar. En het archief van Boerderij & Erf A-V.

Secretariaat J.A. Stam, Molenstraat 159, 2961 AK Kinderdijk, tel. 078-6912535